

MIT ÜZEN RAVASZ LÁSZLÓ A POST-COVID REFORMÁTUS EGYHÁZNAK?

KOVÁCH I. Bendegúz¹

ABSTRACT

László Ravasz is unquestionably one of the most defining Reformed bishops. In his episcopal ministry, he could not and did not want to remain silent about the Trianon-tragedy and its impact. The experience of fragmentation which followed Trianon is very similar to the experience of fragmentation caused by the COVID-19 pandemic and the resulting lockdowns and quarantine. In the sermons of Ravasz the tragedy of Trianon appears as an event from the hand of God and the theological reason behind it is the sin of pride. In his view, the spiritual healing after such a tragedy is in the spiritual unity that can only be experienced in Christ. Because of this his entire ministry – as bishop and preacher – was characterized by mission and evangelism. Based on the parallels observed between the COVID-19 pandemic and the Trianon event, Ravasz would certainly emphasize the urgent importance of evangelization even now on the centenary of his episcopal inauguration.

KEYWORDS

László Ravasz, preaching, Trianon, message, COVID-19, pandemic, reformed church, evangelism, spiritual unity

Ravasz László minden bizonnyal a legmeghatározóbb református püspökök egyike. Egyházvezetői szolgálata alatt vitathatatlan bizonyítékát adta annak, hogy kiváló egyházkormányzó, lelkipásztor és igehirdető. Püspöki szolgálatát Trianon kataklizmáját követően kezdte meg 1921. október 1-én a Dunamelléki Református Egyházkerület élén, ahol elsősorban az egyházépítés halaszthatatlan feladata várta.² [5] [6] Püspöki-igehirdetői szolgálatában nem tudta és nem is akarta szó nélkül hagyni a párizskörnyéki eseményeket, azok társadalomra és egyéni életre gyakorolt hatását. Jelen társadalmunkban sok párhuzamot tudunk húzni a trianoni tragédia és a COVID-19 okozta pandémia hatásai között. Ebből kifolyólag, az előadásban megvizsgáljuk, hogy Ravasz László igehirdetéseiben hogyan dolgozta fel Trianon tragédiáját és ennek tekintetében mik azok a sarokpontok, amik aplikálhatók a Post-COVID református egyházra. Megvizsgáljuk, hogy püspöki beiktatásának 100 éves jubileumán, mit üzen Ravasz László Trianon fényében a COVID-19 járványt megszenvedő, de az újrakezdésre utat kereső református egyháznak.

Ravasz több alkalommal említi meg a trianoni eseményt igehirdetéseiben, melyekről mindig reális alapokon, ugyanakkor sohasem tényszerű közömbösséggel beszél – említi meg Hős Csaba 2020 februárjában megjelent Trianon Ravasz László igehirdetéseiben című tanulmá-

¹ Kovách I. Bendegúz, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, kovachibendeguz.reformatus@gmail.com

² Ravasz László: *Emlékezéseim*, Budapest, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1992, 395. [9], Ravasz László történelemformáló hatását mutatja az is, hogy idegen nyelvű könyvek fejezetei is megemlékeznek máig ható munkásságáról. Hughes Oliphant Old: *The reading and preaching of the Scriptures in the worship of the Christian Church*. The modern age. Volume 6. Eerdmans, Grand Rapids, 2007. 864-872. [6], illetve: Literáty Zoltán: *Rhetorical preaching. Studies on Rhetoric, Homiletics and Preaching*. Collection Károli Monograph, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, L'Harmattan Publishing, Éditions L'Harmattan, Budapest-Paris, 2020. 59-70. [5]

nyában.³ [1] Ez a munka igen fontos a számunkra, mert alapos áttekintést ad az olvasónak arról, hogy hogyan jelenik meg a száz évvel ezelőtti kataklizma a református püspök igehirdetéseiben. Itt, ahogyan a szerző is elmondja, nem csak istentiszteleteken elhangzó prédikációkra kell gondolnunk, hanem egyéb nyomtatásban megjelent beszédekre is.⁴ [1] Ravasz igehirdetésein túl, nagy mértékben támaszkodom az említett tanulmány következtetéseire is azzal a kitételrel, hogy az előadás fő kérdése tekintetében nem vehetjük át az említett publikáció teljes tartalmát, hiszen Trianon egy lokális, társadalmi kataklizma volt, ahol nemzet részek szakadtak el egymástól. A COVID-19 pandémia pedig, bár globális terjedelmű, mégis az egyének életében sokkal nagyobb hatást gyakorol, mint nemzeti tekintetben. Ebből kifolyólag Ravasz László igehirdetéseiben is azokat a tartalmakat vehetjük forrásként, amelyek Trianon tragédiáját lelki oldalról közelítik meg. A két esemény legmeghatározóbb közös pontja minden bizonnyal a szétszakítottság-élmény. Ezáltal ennek a szétszakítottság-élménynek a lelki oldalára adott válaszait kell megvizsgálnunk a református püspök igehirdetéseiben.

Ravasz László Trianon eseményét két oldalról közelíti meg. Egyrészt újra és újra igyekszik teológiai tekintetben értelmezni a párizskörnyéki eseményeket. A krízis alaphelyzetét, a nemzeti létforma eredetét vizsgálja, okokat keres, amelyek következtében Isten megengedte a tragédiát, valamint megkeresi azt az utat, amire vissza kell térnie, és amin a kataklizma után a szétszakított nemzetnek járnia kell. Másodsorban, olyan képeket keres az események bemutatására, amelyeket párhuzamba hoz bibliai történetekkel és amik további segítséget nyújtanak az események teológiai értelmezésében.⁵ [1]

A nemzet

Bár elsősorban a két tragédia lelki oldalát vizsgáljuk, mégis szót kell ejtenünk a nemzet kérdéséről, hiszen a nemzet szétszakadása a trianoni kataklizma origója és ennek ismeretében tudunk annak lelki vonatkozásáról beszélni. Ravasz Lászlónak a nemzetről vallott teológiai értelmezése egy, Istent minden esemény fölé rendelő és azoknak irányítójaként bemutató, igazi református értelmezés, mely két sarokponton nyugszik. Elsősorban a református püspök vallja, hogy magyarnak lenni nem emberi választás kérdése, hanem predestináció. Isten rendeltetésének része a nemzeti létforma. Ravasz László így fogalmaz: „a nemzet nem földi erők terméke, nem magától adódó gondolatoknak az összegeződése, hanem Istennek teremtő gondolata. Olyan tényező, mely hozzátartozik a világmindenség rendjéhez, szépségéhez és teljességéhez. A magyar nemzet nem véletlenül támadt, léte nem történelmi szeszély.”⁶ [16] Másodsorban – ahogyan majd Trianon tragédiájának okainál részletesebben tárgyalni fogjuk – Isten nem csak a nemzeti létformának alkotója, hanem a magyar nemzet szétszakadásának eszközlője is. Ezen túl, a nemzeti létforma predestinált jellegéből adódik, hogy ez a fajta nemzeti öntudat erkölcsi elvárásokat támaszt és krisztusiságra kötelez. „A népet nemzetté – mondja Ravasz – tehát nem konkrét hivatás teszi, ... hanem az, hogy a legmagasabb szellemi életet megvalósítsa.”⁷ [10] Hős Csaba a nemzet kérdését így foglalja össze: „A nemzeti eszme teológiai alapokon nyugszik, a magyarság gondolata pedig Krisztushoz kötötten jelenik meg.”⁸ [1] Ennek alátámasztásaként hozza Ravasznak „A minőség becsvágya” c. igehirdetéséből egy mondatát: „A minőségbecsvágy nem

³ Hős Csaba: Trianon Ravasz László igehirdetéseiben, *Sárospataki Füzetek*, XXIV.évf., 2020/2, 34. [1]

⁴ Hős: Trianon Ravasz László igehirdetéseiben, 33., 2.sz. lábjegyzet. [1]

⁵ Hős: Trianon Ravasz László igehirdetéseiben, 35. [1]

⁶ Ravasz László: Nemzeti lét és nemzeti öntudat (1935), in *Uő.: Legyen világosság*, III. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1938, 230. [16]

⁷ Ravasz László: Faj, nép, nemzet a magyarság szempontjából (1942), in *Uő.: Korbán*, II. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942, 299. [10]

⁸ Hős: Trianon Ravasz László igehirdetéseiben, 38. [1]

egyéb, mint Krisztus a magyar földön, Krisztus a magyar sorsban, Krisztus a magyar szívben.”⁹ [8] Ezek a sarokpontok határozzák meg Ravasz László nemzetről alkotott teológiai képét. Megállapítható tehát, hogy a református püspök úgy tekint Trianon kataklizmájára, mint aminek központi krízise, a nemzet szétszakítottságának kérdése, Isten kezében van. Ő az alkotója a nemzeti létformának, Ő határozza meg sorsát és ebből a nemzeti öntudatból következik a krisztusiságra kötelezettségünk.

A kálvini, református történelem-értelmezésnek sajátja, amit Ravasz László is kiemel a már említett ígéretekében, hogy az események, nemzetek alakulása nem valamiféle „történelmi szeszély”. Isten az, aki kezében tartja az eseményeket. Ennek fényében ma is megállapíthatjuk, hogy a COVID-19 pandémia sem valamiféle véletlen műve, hanem Isten akaratának része. Sok teológus próbálkozott a világjárvány értelmezésével. Én most Köntös László gondolatát idézem, mert ő pont a találkozás lehetőségétől való isteni elzárásról beszél, amikor egy a reformatus.hu weboldalon megjelent publikációjában ezt írja: „Isten az ő kikutathatatlan akaratából elzár bennünket ettől (a hit közösségi megvallása) a lehetőségtől.”¹⁰ [4] A COVID-19 és a trianoni tragédia kapcsán közös pontként jelenik meg, hogy mindkettő teológiai értelmezésében Isten úgy jelenik meg, mint aki cselekvője a kataklizmának. Mind a Trianon következtében megjelenő nemzeti szétszakadás, mind a COVID-19 eredményezte egyéni szétszakítottság Isten akaratát, amivel valamilyen célja is van. Ennek felkutatása érdekében adnak segítséget a teológiai okok.

Teológiai okok

Ravasz László a párizskörnyéki történésnek a teológiai okait is igyekezett feltárni. Hős Csaba említett publikációjában a püspök ígéretekét vizsgálva két okot említ. Ravasz egyik oldalról próbatételként tekint a 1920-as történésre. Másik oldalról pedig a bűnt, egészen konkrétan a magyar nemzet gögösségének bűnét említi.¹¹ [1] A megpróbáltatás kapcsán viszont meg kell említeni, hogy a püspök szerint egyszerre tekinthető ez az Istennek, a mi őszinteségünkről és hűségünkről bizonyosságot nyerni akaró próbatételének, ugyanakkor a Sátán furfangos munkájának is, a célból, hogy a hívő lelkeket megzavarja, tönkre tegye, kárhozatra vigye.¹² [1] Mindkét lehetőségre találunk példát Ravasz László ígéretekében. Az isteni próbatétellel kapcsolatban így fogalmaz: „Jár a rosta, de Isten kezében jár. ... Isten rostájában is egyformák a nemzetek, de sorsa mindenkinek összefügg a többiek sorsával. Nincs egyedülálló nemzet, Isten mindeniket a másik élete és sorsa által neveli.”¹³ A Sátán kárhóztató munkájáról pedig így szól: „A Sátánnak még válogatott eszközei vannak, amelyeket kipróbál rajtunk: nemzeti és egyéni sorsunkon egyaránt.”¹⁴ [11]

Meg kell említeni, hogy a trianoni tragédia és a COVID-19 pandémia teológiai értelmezése kapcsán megmutatkozik egy párhuzam. A pandémia kitörése szinte azonnal ugyanazt a kérdést szülte meg emberek millióiban. Ez a kérdés így hangzik: Miért? A különböző teológiai blogokat, weblapokat, és közösségi média oldalakat elárasztották a választ kereső írások. A leghangsúlyosabb értelmezésként mégis az emelkedett ki, amit Huszár Pál, a Magyarországi Református Egyház Világi Elnöke, újévi közöntőjében így fogalmazott meg: „Sokakkal együtt magam is úgy vélem, hogy Teremtő és Megtartó Istenünk megsuhogtatta pálcáját, fi-

⁹ Ravasz László: A minőség becsvágya (1941), in Uő.: *Korbán II.*, 251. [8]

¹⁰ Köntös László: *Hitvallás és vírus*, 2020. május 7., Webhely: <https://reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/hitvallas-es-virus/> (Letöltés: 2021.08.19. 16:44). [4]

¹¹ Hős: Trianon Ravasz László ígéretekében, 41–42. [1]

¹² Hős: Trianon Ravasz László ígéretekében, 42. [1]

¹³ Ravasz László: Isten rostájában (1940), in Uő.: *Isten rostájában*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941, 301–302. [13]

¹⁴ Ravasz László: Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? (1938), in Uő.: *Isten rostájában I.*, 185. [11]

gyelmeztetve az embert, hogy nem te vagy a világ ura, még ha elbizakodottságodban időnként annak is képzeled magadat.”¹⁵ [3] Szépen kirajzolódik a párhuzam, mely szerint mindkét egyházi vezető az aktuális krízisnek eredendőjeként az ember gögójének bűnét nevezi meg.

Trianonra használt képek

Az ember gögje egy újra és újra visszatérő bűn a Bibliában is. Ravasz László különböző képeket használ igehirdetéseiben a tragédia leírására, melyeket bibliai történetekhez párosítva további értelmezést segítő többletjelentést kapunk. Hős Csaba ujjbegyre szedi ezeket a képeket, mi azonban kettőt emelünk ki, amik a szétszakítottság-élmény tekintetében fontosnak bizonyulnak. Elsősorban a széttépés képét kell kiemelnünk, ami kapcsán Ravasz így fogalmaz: „Magyarországról nemcsak a nemzetiségiak szakadtak le, s egyesülve a szomszédos anyaországokkal, egészen új fiatal államok formájában próbálnak élni és visszaélni páratlan világtörténelmi szerencséjükkel, hanem magukkal tépték az ezeréves magyar néptest élő, véres darabjait is.”¹⁶ [18] Ehhez a széttépetséghez, illetőleg a széttépetségből fakadó magánytalanság kapcsolatban jelenik meg Ravasz igehirdetéseiben a pusztá képe is, amelyet a Trianon okozta Istenre szorultságunkhoz hasonlítva így említ meg: „Ki ne érezné, hogy mi most a népek pusztájában egyedül, árván vagyunk?”¹⁷ [19] A pusztá képe a Bibliában az Úrral való találkozásnak és – ha Hóseás könyvére gondolunk, akkor – az újrakezdesnek is a helye, ahova az Úr pont a nép gögössége miatt hívta a népet, mivel magukénak tulajdonították mindazt, amit az Úrtól kaptak (Hós 2).

A széttépetség és magány mellett Ravasz a börtönülethez is hasonlítja a Trianon utáni életformát, amellyel kapcsolatban külön említést tesz arról is, melyen rettenetes hatással van Trianon az egyéni élettörténetekre is.¹⁸ [12] A börtönületet természetesen gyakran a babiloni fogsággal hozza párhuzamba, amelyet előre hirdettek a próféták. Figyelmeztették a népet, hogy forduljanak el a bálványoktól és „térjenek meg”, térjenek vissza a láthatatlan Istenhez. Ez nem történt meg, így ennek következményeként jelenik meg a babiloni fogság. Nem szeretnénk ebbe is a gögösséget belelátani, mint az ember saját maga felé fordulását, de azt mindenképp megállapíthatjuk, hogy az Istentől való elfordulásnak a következménye a babiloni fogság.

A COVID-19 pandémia következményének egyik talán legtalálhatóbb megfogalmazása a bezártság. Hiszen a világjárvány okozta kijárási korlátozások az egész világot az otthonába szorították. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy globális babiloni fogságot éltünk meg. Elzárva barátoktól, rokonoktól, a korábban jól megszokott élettől. A két képben egyszerre jelenik meg az Istentől való elfordulás bűnéből fakadó magány és kiszolgáltatottság érzése, amelyek helyett keresve sem találunk találatosabb jelzőket a COVID-19 pandémia eredményezte élethelyzet jellemzésére.

Az eddigiek alapján szépen kirajzolódik, hogy Ravasz László igehirdetése alapján, a trianoni kataklizma, valamint a COVID-19 világjárvány teológiai értelmezése és okai közt párhuzamot fedezhetünk fel. Ebből kifolyólag a következőkben megvizsgáljuk, hogy a református püspök a párizskörnyéki tragédiára milyen választ és megoldást ad, és ezáltal mit üzenhet a nagyon hasonló küzdelmekkel harcoló Post-COVID református egyháznak.

¹⁵ Huszár Pál: Újévi köszöntő, *Reformátusok Lapja*, LXV. évf., 1. szám, 2021. január 3., 7. [3]

¹⁶ Ravasz László: Tisza István (1938), in Uő.: *Isten rostájában*, III. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941, 230. [18]

¹⁷ Ravasz László: Vessző alatt (1938), in Uő.: *Isten rostájában I.*, 190. [19]

¹⁸ Ravasz László: Így szólt a mezőnek virága (1941), Uő.: *Korbán*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942, 434. [12]

Az üzenet

Ravasz László a nemzet szétszakítottságának krízisét sok alkalommal lelki oldalról közelíti meg és lelki megoldást kínál rá. A „Szellemi egység” c. igehirdetésében így fogalmaz: „A nemzetet nem a terület, nem az állami szervezet, nem a gazdasági közösség tartja össze, hanem a lélek... A széttört területeken élő nemzet lelkileg lehet éppen olyan egységes, mint amilyen testileg volt.”¹⁹ [17] Továbbá a református püspök vallja, hogy a bűnre van bűnbocsánat, ezáltal a válság megoldása a váltság.²⁰ [14] Ebből kifolyólag minden további nélkül állíthatjuk, hogy Ravasz válasza a trianoni tragédia lelki oldalára az evangélium hirdetés. A szétszakadt magyar nemzetnek megtérésre, Istenhez való visszatérésre van szüksége, mert ez alkothatja meg a lelki egységet. Ennek hiánya sokkal nagyobb veszély, mint a trianoni tragédia. „Minket az öl meg – mondja Ravasz –, ha eltávolodunk egymástól...”²¹ [15] Egy másik beszédében ezt mondja: „Isten... Azért teremtette körülöttünk ezt az óriási sötétséget, mert látni akarja az áldozat gyertyalángját, azért dobott bele az irtózatossághoz, mert hősök veteményeskertjét akarja meglátni most, azért tépett darabokra egy zokogó és vonagló nemzetet, mert csodát akar látni: vajon a lélek újra teremti-e a széjjeltépett testet?”²² [7] Ebből kifolyólag Ravasznak kifejezetten fontos volt a misszió, igehirdetői tekintetben pedig az evangelizáció. Ezt nem csak igehirdetései, hanem püspöki munkássága is alátámasztja. Amikor elkezdte püspöki szolgálatát „sem a Dunamelléki Egyházkerület, sem az Egyetemes Konvent tárgysorozatán nem volt felvéve missziói, belmissziói tárgy. Húsz év múlva a missziói bizottság jelentései majdnem akkora helyet foglaltak el mindkét testület tárgysorozatán, mint az iskolaügy vagy az anyagi ügyek.”²³ – tesz róla tanúbizonyságot a püspök visszaemlékezéseiben. A rengeteg újonnan épült templom és gyülekezet mellett még missziói lelkületét bizonyítja, hogy végig járta a Dunamelléki Egyházkerület gyülekezeteit, és minden alkalommal hirdette az igét. Ezek a látogatások voltak a 20. század első felének legnagyobb evangelizációs kampánya, hasonló ahhoz, amit Szász Károly, vagy Báthory Gábor tett korábban.²⁴ [2] A megállapított párhuzamok szerint – Trianon kataklizmája és a COVID-19 pandémia között – azt mondhatjuk, hogy Ravasz László a pandémia szétszakítottságában élő Post-COVID református egyháznak minden bizonnyal az evangélium hirdetésének halaszthatatlan fontosságát üzenné. Ma ráadásul a COVID-19 pandémián túl több gonosz erő is munkálkodik társadalmunkban, ami szintén széthúzást és ellenségeskedést próbál szülni. Ebben az élethelyzetben egyedül a tiszta evangélium hirdetése, a megtérésre hívás és az ezáltal megszülető szoros lelki egység tarthat meg minket. A kérdés az volt: „Mit üzen Ravasz László a Post-COVID református egyháznak?”. A válasz így hangzik: „Hirdessétek az evangéliumot! Hívjátok megtérésre az embereket! Legyetek egyek a Krisztusban!”

¹⁹ Ravasz László: Szellemi egység (é.n.), in Uő.: *Legyen világosság III.*, 301. [17]

²⁰ Ravasz László: Korunk válsága (1930), in Uő.: *Alfa és Omega*, II. kötet, *Prédikációk, beszédek, cikkek*, Budapest, Franklin-Társulat, 1932, 246. [14]

²¹ Ravasz László: Nem vagyunk mi magunkéi (1942), in Uő.: *Korbán*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942, 365. [15]

²² Ravasz László: A magyar vallás (1923), in Uő.: *Alfa és Omega II.*, 41. [7]

²³ Ravasz: *Emlékezéseim*, 182. [9]

²⁴ Hatos Pál: *Szabdközművesből református püspök, Ravasz László élete*, Budapest, Jaffa kiadó, 2016, 171. [2]

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] HŐS Csaba: Trianon Ravasz László igehirdetéseiben, *Sárospataki Füzetek*, XXIV.évf., 2020/2, 33–48.
- [2] HATOS Pál: *Szabadkőművesből református püspök, Ravasz László élete*, Budapest, Jaffa kiadó, 2016.
- [3] HUSZÁR Pál: Újévi köszöntő, *Reformátusok Lapja*, LXV. évf., 1. szám, 2021. január 3., 7.
- [4] KÖNTÖS László: *Hitvallás és vírus*, 2020. május 7., Webhely: <https://reformatus.hu/egyhazi/hirek/hitvallas-es-virus/> (Letöltés: 2021.08.19. 16:44).
- [5] LITERÁTY Zoltán: *Rhetorical preaching. Studies on Rhetoric, Homiletics and Preaching*. Collection Károli Monograph, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, L'Harmattan Publishing, Éditions L'Harmattan, Budapest-Paris, 2020.
- [6] OLD, Hughes Oliphant: *The reading and preaching of the Scriptures in the worship of the Christian Church*. The modern age. Volume 6. Eerdmans, Grand Rapids, 2007.
- [7] RAVASZ László: A magyar vallás (1923), in Uő.: *Alfa és Omega*, II. kötet, *Prédikációk, beszédek, cikkek*, Budapest, Franklin-Társulat, 1932.
- [8] RAVASZ László: A minőség becsvágya (1941), in Uő.: *Korbán*, II. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942.
- [9] RAVASZ László: *Emlékezéseim*, Budapest, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1992.
- [10] RAVASZ László: Faj, nép, nemzet a magyarság szempontjából (1942), in Uő.: *Korbán*, II. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942.
- [11] RAVASZ László: Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? (1938), *Isten rostájában*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941.
- [12] RAVASZ László: Így szólt a mezőnek virága (1941), Uő.: *Korbán*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942.
- [13] RAVASZ László: Isten rostájában (1940), in Uő.: *Isten rostájában*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941.
- [14] RAVASZ László: Korunk válsága (1930), in Uő.: *Alfa és Omega*, II. kötet, *Prédikációk, beszédek, cikkek*, Budapest, Franklin-Társulat, 1932.
- [15] RAVASZ László: Nem vagyunk mi magunkéi (1942), in Uő.: *Korbán*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1942.
- [16] RAVASZ László: Nemzeti lét és nemzeti öntudat (1935), in Uő.: *Legyen világosság*, III. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1938.
- [17] RAVASZ László: Szellemi egység (é.n.), in Uő.: *Legyen világosság*, III. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1938.
- [18] RAVASZ László: Tisza István (1938), in Uő.: *Isten rostájában*, III. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941.
- [19] RAVASZ László: Vessző alatt (1938), *Isten rostájában*, I. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1941.